

Sustainable Development of Geographical Environment

Journal homepage: <https://egsdejournal.sbu.ac.ir>

Content/procedural Pathology of the Policy of the Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran from the Perspective of the Right to the City in Urban and Citizenship Laws

Mohsen Rashidi¹ , HmmdrezS Srremi^{2*} , Ismaeil Shieh¹

1. Department of Urban Planning, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. Department of Urban Planning, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Keywords:

- Pathology
- Substantive
- Procedural
- Policymaking
- Right to the city

ABSTRACT

The urban law system of the country does not have the necessary legal capacity to prepare suitable legal platforms for local citizenship from the perspective of the right to the city. Therefore, the aim of the current research is to analyze the policy content/procedures of the Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran from the perspective of the right to the city in urban and citizenship laws. The method of this research is oriented qualitative content analysis. Based on the literature and theoretical foundations of the subject, the analytical framework of the research was determined and the resulting variables, dimensions, components, and categories were presented using this framework, the desired laws were selected by sampling from reliable sources. And were analyzed. For this purpose, 8 selected laws were scored in 13 components of the analytical framework, and the reliability estimate of the analysis was 0.895. The results showed that the rules in the procedural component with a score of 3.85 were more favorable than the content component with a score of 3.11. Therefore, the vulnerability of policies has been more than the content aspect. Also, among the eight examined laws of the country's constitution, it ranked first in content and procedural quality, and the law respecting legitimate freedoms ranked eighth in terms of content and procedural quality. Therefore, technical or planning decisions cannot be considered legislation in urban planning and architecture. Therefore, until the legal system and the urban planning system specify their task with the issue and issues of urban planning, the compiled policies cannot solve the problems of urban planning and architecture.

Original Article

Article history:

Received: 03/09/2023

Accepted: 04/10/2023

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY). license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Citation:

Rashidi, M., Saremi, H.R. and Shieh, I., (2024). Content/procedural Pathology of the Policy of the Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran from the Perspective of the Right to the City in Urban and Citizenship Laws, *Sustainable Development of Geographical Environment*: Vol. 6, No. 10, (115-131).
DOI: 10.48308/sdge.2023.232996.1149

* Corresponding author E-mail address: (Saremi@modares.ac.ir)

Extended abstract

Background and purpose

Analysis of what and how the concept of the right to the city is reflected in the policy-making laws of the urban area of Iran and its lack of success and inefficiency is the main topic of this research. Considering the originality of the concept of the right to the city in the theoretical arena, as well as the indeterminacy of its limits and loopholes in the existing laws, firstly, a procedural review and analysis of urban and citizenship laws governing the right to the city in Iran, and secondly, a review and content analysis of the dimensions and components. The right to the city in these laws can lead to a detailed picture of what and how the concept of the right to the city is in the relevant laws and policies. It is necessary to explain that the purpose of the analysis of procedures in this article is not to examine the process of implementing laws in the field of practice; Rather, it is the structural features of the laws.

Methodology

In the current research, qualitative content analysis was used. Due to the novelty of the concept of the right to the city in the field of opinion, measuring its content and procedure in the existing laws requires a method that has high accuracy and validity. Therefore, the method of content analysis has been chosen. On the other hand, in qualitative content analysis, theory has a reference role and is the beginning of the analysis process. Choosing the method of qualitative content analysis in this research, on the one hand, makes the results of the research more valid due to its structure compared to other conventional approaches in qualitative content analysis, and on the other hand, to The reason for the referential role of the theory in the analysis of the findings, the analysis and interpretation of the results can be done more flexibly. Therefore, based on the conceptualization and review of the theoretical and experimental literature of the right to the city, the main components and criteria of interest in this field are presented in the article.

Findings and discussion

Based on the results of the research, two main content and procedural components have been identified and six criteria have been identified: the right to urban space, the right to citizen participation, content, stylistic language, architectural structure and publication, each of which has indicators of participation and democracy, support for groups Vulnerability, justice, effectiveness, accountability, preventing the exclusion of poor people, social support, living with dignity, pluralism, efficient transportation, access to public services, permeability, compact urban form, security, vitality, diversity, surprise, scale Human, were presented. Its realization depends on the creation of a mutual learning structure in the process of interactions between public and private institutions and people and the mutual understanding of the actors regarding the limits of each other's expectations and preferences.

Conclusion

The most important opportunity for the cities to redefine the concept of citizen and transition from a citizen of the country to a citizen living in the city and to reflect the full right to the city in the urban and citizenship laws of Iran is the approval of the comprehensive urban management law, the realization of which depends on the will of the aforementioned institutions and demands. It will be people. Therefore, mere technical decisions or planning and planning cannot be considered as legislation in urban planning and architecture. Therefore, until the legal system and the urban planning system do not specify their task with the issue and issues of urban planning, the developed policies cannot solve the problems of urban planning and architecture.

Keywords: Pathology, Substantive, Procedural, Policymaking, Right to the city.

آسیب شناسی محتوایی / رویه‌های سیاستگذاری شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از منظر حق به شهر در قوانین شهری و شهروندی

محسن رشیدی^۱، حمیدرضا صارمی^{۲*}، اسماعیل شیعه^۱

۱. گروه شهرسازی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

نظام حقوق شهری کشور ظرفیت‌های حقوقی لازم برای آماده‌سازی بسترهای قانونی مناسب شهروندسازی محلی از منظر حق به شهر را ندارد. لذا هدف تحقیق حاضر آسیب‌شناسی محتوایی/ رویه‌های سیاستگذاری شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از منظر حق به شهر در قوانین شهری و شهروندی است. روش این پژوهش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار است. بر اساس ادبیات و مبانی نظری موضوع، چارچوب تحلیلی تحقیق مشخص شد و متغیرها، ابعاد، مؤلفه‌ها، و مقوله‌های منتج از آن عرضه و با استفاده از همین چارچوب، قوانین مورد نظر به روش نمونه‌گیری از منابع معتبر، انتخاب و تحلیل شدند. برای این منظور ۸ قانون انتخابی در ۱۳ مؤلفه از چارچوب تحلیلی امتیازدهی شد که برآورد پایایی تحلیل برابر ۰/۸۹۵ بدست آمد. نتایج نشان داد قوانین در مؤلفه رویه‌ای با امتیاز ۳/۸۵ نسبت به مؤلفه محتوایی با امتیاز ۳/۱۱ مطلوبیت بیشتری داشته‌اند. بنابراین آسیب‌پذیری سیاستگذاری‌ها بیشتر از جنبه محتوایی بوده است. همچنین در میان هشت قانون مورد بررسی از قانون اساسی کشور، از نظر کیفیت محتوایی و رویه‌ای رتبه اول و قانون احترام به آزادی‌های مشروع از نظر کیفیت محتوایی و رویه‌ای، رتبه هشت را بدست آورد. بنابراین تصمیم‌گیری‌های فنی یا برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی‌های فرمایشی نمی‌توانند واجد عنوان قانونگذاری در شهرسازی و معماری تلقی شوند. از این‌رو، تا وقتی نظام حقوقی و نظام شهرسازی تکلیف خود را با موضوع و مسائل شهرسازی مشخص نکند، سیاست‌های تدوین شده نمی‌توانند راهگشای مشکلات شهرسازی و معماری باشند.

واژه‌های کلیدی:

- آسیب‌شناسی
- حق به شهر
- سیاست‌گذاری
- شهروند
- قوانین شهری

مقاله: پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۱۲

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

استناد:

رشیدی، م.، صارمی، ح.ر. و شیعه، ا. (۱۴۰۳). آسیب‌شناسی محتوایی/ رویه‌های سیاستگذاری شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از منظر حق به شهر در قوانین شهری و شهروندی، توسعه پایدار محیط جغرافیایی: سال ۶، شماره ۱۰، (۱۱۵-۱۳۱).
DOI: 10.48308/sdge.2023.232996.1149

مقدمه

در عصر حاضر روند شتابان و ماهیت پیچیده توسعه شهری مسئله آسیب‌شناسی سیاست‌های شهرسازی را در دستور کار جدی اهل فن شهرسازی و حقوق قرار داده است. اگر چه نظام شهرسازی در کشورهای مختلف الگوهای مشابهی دارد اما به دلیل ساختار متفاوت حقوقی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و غیره در هر کشور، ویژگی‌های متفاوت آن‌ها را از هم متمایز می‌کند. سیاستگذاری در شهرسازی ابزار نظم‌دهی به سامانه توسعه شهری است (Moslemi Mehni et al, 2022). نظام شهرسازی یا به عبارتی تفصیلی‌تر نظام سیاستگذار برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی شهری و منطقه‌ای در هر کشوری از ارکان سه‌گانه‌ای با عنوان چارچوب حقوقی و قانونی نهادها و تشکیلات سیاستگذار و اجرایی و طرح‌های توسعه شهری تشکیل شده است و بالادست‌ترین آن برنامه‌ریزی شهرسازی و معماری ایران است که کارکرد اصلی آن سیاستگذاری تقنینی و طرح محور است. وظایف برنامه‌ریزی شهرسازی و معماری شامل: (۱) بررسی پیشنهادها و لازم در مورد سیاست کلی شهرسازی برای طرح در هیات وزیران. (۲) اظهار نظر نسبت به پیشنهادها و لوایح شهرسازی و مقررات مربوط به طرح‌های جامع شهری که شامل منطقه‌بندی، نحوه استفاده از زمین، تعیین مناطق صنعتی بازرگانی، اداری، مسکونی، تاسیسات عمومی، فضای سبز و سایر نیازهای عمومی شهری هستند؛ (۳) بررسی و تصویب نهایی طرح‌های جامع شهری و تغییرات آنها خارج از نقشه ای تفصیلی؛ (۴) تصویب معیارها و ضوابط و آئین نامه‌های شهرسازی؛ (۵) بررسی و تصویب طرح جامع شهر جدید؛ (۶) تصویب طرح‌های تفصیلی شهر جدید یا تغییرات و اصلاحات بعدی آن و همچنین نقشه‌های تفکیکی زمین‌های جدید (Kulabadi and Afsharnia, 2016). امروزه رابطه نظام سیاستگذاری شهرسازی با شهروندان به یک قرارداد اجتماعی نیاز دارد و آن قانونی است که روی آن توافق شود و حق به شهر در آن به رسمیت شناخته شود. تحقق اهداف سیاستگذاری شهرسازی مبنی بر بهینه ساختن محیط زندگی که در طرح‌های توسعه نمود می‌یابد و بوسیله مقررات و قوانین شهرسازی و معماری عملیاتی می‌شود، منوط به شناخت آسیب‌ها، موانع، ارائه راهکار و الگو برای رفع آن‌ها است که تحت عنوان آسیب‌شناسی از آن یاد می‌شود. این مسئله که تحت هدایت و مدیریت متخصصان آن امر صورت می‌پذیرد، مقدمه‌ای بر فرایند طراحی و برنامه‌ریزی در شهرسازی است. اجرای سیاست‌های شهرسازی در طرح‌های جامع شهری صورت می‌گیرد که سند حقوقی آن در قالب ضوابط و مقررات تدوین شده شورای عالی شهرسازی و معماری است. در فرآیند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی سیاست‌های شهرسازی نظریه و عمل طراحی و برنامه‌ریزی به‌گونه‌ای دو جانبه بایستی مبتنی بر یکدیگر باشند. بر این اساس، تحلیل چیستی و چگونگی بازتاب مفهوم حق به شهر در قوانین سیاستگذاری حوزه شهری ایران و عدم موفقیت آن موضوع اصلی این پژوهش است. با توجه به بدیع بودن مفهوم حق به شهر در عرصه نظری و همچنین نامعین بودن حدود و ثغور آن در قوانین موجود، اولاً بررسی و تحلیل رویه‌های قوانین شهری و شهروندی ناظر بر حق به شهر در ایران و ثانیاً بررسی و تحلیل محتوایی ابعاد و مؤلفه‌های حق به شهر در این قوانین می‌تواند به عرصه تصویری دقیق از کم و کیف چیستی و چگونگی مفهوم حق به شهر در قوانین و سیاستگذاری‌های مربوطه منجر شود. لازم به توضیح است که مقصود از تحلیل رویه‌ها در این مقاله، بررسی فرایند اجرای قوانین در عرصه عمل نیست؛ بلکه ویژگی‌های ساختاری قوانین است. مقاله حاضر در پی پاسخگویی به این سوال که پیامدهای موجود و آتی آسیب‌های حقوقی و قانونی ناشی از عدم توجه به مفهوم حق به در فرآیند سیاست‌های تقنینی شورای عالی شهرسازی و معماری ایران کدام است؟

مبانی نظری و پیشینه

آسیب‌شناسی حقوق شهری

یکی از مهم‌ترین و پیچیده‌ترین تحولات اجتماعی جهان در نیم قرن اخیر توسعه شهرنشینی است فرایند شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه به‌طور کلی و در ایران به‌طور خاص خود در فرایندی شتابان به کلان شهری و قطبی شدن منجر شده است (Kolivand et al, 2023). رشد شتابان شهرنشینی و ظهور کلان شهرها عواقب و پیامدهای

متفاوتی را به دنبال داشته و با آسیب‌های شهری متعددی همراه شده است. ناهنجاری‌های کالبدی، ناهنجاری‌های تأسیساتی، آسیب‌های اقتصادی، آسیب‌های زیست‌محیطی، نارسایی‌های خدماتی و بالأخره آسیب‌های اجتماعی در حوزه‌های شهری، از جمله پیامدهای شهرنشینی شتابان به شمار می‌رود. در طول تاریخ نرخ جرائم و آسیب‌ها در نواحی شهری همواره بالا بوده است (Khanmohammadi et al, 2023). نظر به اینکه شناسایی آسیب‌ها در پروژه‌ها و طرح‌های توسعه شهری عامل مؤثری در جهت تسریع در امر خدمت‌رسانی به مردم می‌باشد و صرفه‌جویی قابل توجهی در منابع مالی و زمانی داشته است، باعث انجام به موقع تعهدات می‌گردد؛ لذا کارشناسی و پیدا نمودن راه‌کارهای علمی جهت رفع این تنگناها و همچنین تأکید بر انجام به موقع وظایف واحدها به صورت یک فرآیند منسجم و هدفمند، می‌تواند نقش بسیار مهمی در کاهش تاخیرات، آسیب‌ها، شکست‌ها و اجرای اصولی صحیح در انجام به موقع این پروژه‌ها طبق برنامه زمان‌بندی داشته باشد (Pourahmad et al, 2006). از دلایل عدم موفقیت طرح‌های توسعه شهری به ویژه طرح‌های جامع می‌توان به تأکید بیش از حد بر تهیه طرح و عدم توجه به اجرای آن، ایستا بودن و سازگار با سناریوهای متکی بر رشد آهسته شهری اشاره نمود (Talebi et al, 2021).

سیاستگذاری در شهرسازی

سیاستگذاری عمومی عبارت است از تصمیم‌ها و سیاست‌هایی که بوسیله مراجع مختلف بخش عمومی از قبیل مجلس، دولت و قوه قضائیه که نماینده حفظ منافع عمومی جامعه می‌باشند اتخاذ می‌گردد. کیفیت سیاست‌ها و خط‌مشی‌های هر دولت یا نظام حکومتی نشانگر کیفیت حکمرانی در آن کشور است دولت در مفهوم کلی، یک نهاد قانونی خط‌مشی‌گذاری عمومی است و به صورت‌های مختلف مانند قوانین، ضابطه‌ها و مقررات به تعیین سیاستگذاری می‌پردازد و سیاست‌های عمومی در شکل قوانین و مقررات و لازم‌الاجرا هستند (Vargas-Hernández, 2020). برخی از اندیشمندان با اتکا به شیوه‌های علمی، سیاستگذاری را فرایندی عقلایی و منطقی می‌دانند و به نظر آنها راه رسیدن به خط‌مشی مطلوب، پیمودن مراحل است که به طور عقلایی بهترین نتیجه را می‌دهد (Topp et al, 2018). نکته اساسی این است که حکومت در کنار مزیت‌هایی که برای جامعه به ارمغان می‌آورد، حقوقی را از مردم سلب می‌کند. اینکه یک نفر به دلخواه از کوتاه‌ترین مسیر با پای پیاده از یک خیابان گذر کند، با ساخت یک پل هوایی و احداث نرده در دو طرف خیابان حقوق افراد را محدود و آنان را مجبور به اطاعت قانون می‌کند. خشونت مشروع از پیامدهای اجتناب‌ناپذیر هر سیاست‌گذاری است (Beccarello and Di Foggia, 2023). شناخت الگوها و نظریه‌های سیاستگذاری در تحلیل درست سیاست‌ها و درک صحیح روابط میان عوامل تأثیرگذار بر پیامدهای سیاستی مهم می‌باشد (Bueno de Mesquita and Landa, 2015). شناسایی محیط و ویژگی‌های آن و تعریف مسئله و ادغام دیدگاه‌ها از نقاط اصلی تمرکز در سیاستگذاری است. در تعریف عناصر اصلی تشکیل دهنده یک سیاست، پنج عنصر اصلی وجود دارد (Gairney, 2021): مشکل سیاستی عرصه سیاست و موضوع سیاستگذاری؛ عوامل سیاستگذاری، یعنی عاملان درگیر در سیاستگذاری؛ اهداف عوامل سیاستگذاری که بازتابی از سیستم‌های ارزشی آنها است؛ ساختارها و فرایندهای در دسترس برای سیاستگذاری؛ و ابزارهای دستیابی به اهداف سیاست.

حق به شهر

مفهوم حق به شهر که برای اولین بار در سال ۱۹۶۸ توسط هانری لوفور طرح شد (Lefebvre, 1968)، پارادایمی نظری و عملی است که از پتانسیل لازم در ارزیابی رادیکال سیاست‌های شهری برخوردار است (Althorpe and Horak, 2023). در محافل سیاسی و دانشگاهی اغلب به این مفهوم استناد و از آن دفاع می‌شود. هدف آن تشویق سیاست‌های شهری است که عدالت، پایداری و همه‌شمولی را ترویج می‌دهد (Espey et al, 2023). مفهوم حق به شهر لوفور، مفاهیمی چون عمومی بودن، تنوع و رقابت بر سر فضا را در بر می‌گیرد (Rafieian and Alvandipour, 2016). حق به شهر یک حق بشری است که شامل تعلق یافتن شهر به شهروندان و مشارکت آنان در امور شهری می‌شود. قرار گرفتن این حق در چارچوب حقوق بشر به جای حقوق مدنی به این معناست که هر انسانی صرف نظر از ملیت، قومیت و ویژگی‌های فرهنگی،

تنها به دلیل انسان بودن شایسته بهرمندی از این حق است (Sanaei et al, 2022). حق به شهر به طور عام درصدد پس گرفتن نظارت بر و مراقبت از شهر و استفاده از منافع شهری شدن سرمایه است. حق به شهر به طور غیرمستقیم شهر را از زوال و بیگانه شدن زندگی روزمره می‌رهاند (Biglieri, 2022). حق به شهر مفهومی است که در مقابل دیدگاه شیء انگارانه نسبت به شهر و اتحاد دولت و سرمایه در زندگی شهری مطرح می‌شود. حق به شهر، حق به زندگی شهری و حقی جمعی است که مولفه‌های اساسی آن عبارت اند از (Rahimi, 2021):

- **حق تخصیص فضای شهری:** برای تخصیص چیزی، نیاز به گرفتن آن برای خود و ساختن آن برای خود است. در مطالبه حق به شهر، ساکنان فضای شهری را برای خودشان می‌گیرند، آنها آن چیزی را تخصیص می‌کنند که برای خودشان است.

- **حق مشارکت:** مشارکت در فضای عمومی از دو بعد قابل طرح است: یکی آزادی سیاسی است که مربوط به ساختار و نظام برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری جامعه است و در سطح کلان می‌گنجد. بعد دیگر به مقوله حضور و فعالیت در فضا بازمی‌گردد (Bose, 2020).

- **حق مرکزیت:** ایده‌های لوفور متأثر از سیاست‌های شهری پاریس در زمینه اعیان‌سازی مرکز شهر برای پیشبرد منافع طبقه نخبه شهری و حاشیه‌نشین کردن طبقه کارگر بوده است. حق حضور ساکنان شهر در مرکزیت فضایی و مرکزیت تصمیم‌گیری، از مبانی پایه حق شهر است که طی دوران اخیر تنزل یافته است.

- **حق شهروندیت شهری:** مفهوم شهروندی، بحث تازه‌ای نیست و موضوعی دیرپاست. از نظر لوفور حق شهروندی به کسی تعلق می‌گیرد که در شهر سکونت دارد و زندگی می‌کند (Domaradzka, 2018).

- **حق تعامل اجتماعی:** فضاهای عمومی شهری بستر ارتباطات و تعاملات اجتماعی شهروندان می‌باشد حضور مثبت افراد در فضاهای باز شهری سطح تعاملات اجتماعی و حس تعاون و شهروندی را ارتقاء می‌دهد. بدیهی است لذت از حضور در فضاهای شهری و برقراری روابط اجتماعی حق تمام ساکنان شهر است (Balt, 2023).

صمدی و همکاران (Samadi et al, 2024) در ارزیابی سطح تحقق‌پذیری عدالت فضایی با تأکید بر رویکرد حق به سلامت شهر، نشان دادند که شهر ارومیه از منظر نوع توزیع عملکردها و خدمات بهداشتی-درمانی متناسب با رویکرد حق به شهر، در برنامه‌ریزی و تخصیص فضایی به صورت عادلانه عمل نکرده است. در این راستا، مولفه‌های سطوح کیفی حالات روحی و روانی افراد در بعد نظام سلامت شهری و سطح مطلوبیت برخورداری از میلان شهری متناسب در بعد فیزیکی-کالبدی به ترتیب در مناسب‌ترین یا بهترین و نامناسب‌ترین یا بدترین شرایط و وضعیت محیطی قرار گرفته است.

علی‌پور کوهی و همکاران (Alipour Kohi et al, 2023) در تدوین چارچوب مفهومی نظریه «حق به شهر» با سیری در اندیشه‌های لوفور، چارچوب مفهومی حق به شهر را در قالب دو مؤلفه اصلی «حق مشارکت شهری» و «حق تخصیص فضا» مبتنی بر معیارهای حکمروایی شایسته شهری، همه‌شمولی و تنوع، دسترسی فضایی و کیفیات فضایی ارائه شده و تحقق‌پذیری آن در گرو ایجاد یک ساختار یادگیری متقابل در روند تعاملات نهادهای عمومی، خصوصی و مردم و فهم متقابل کنشگران از حدود انتظارات و ترجیحات یکدیگر معرفی می‌کنند. فقیه لاریجانی (Faghih Larijani, 2022)، دوگانگی شخصیت حقوقی شورای شهر و شهرداری؛ آسیب‌شناسی ساختاری نهاد محلی در ایران، نشان داد راهکار مناسب در حل مشکل دوگانگی شخصیت حقوقی شورای شهر و شهرداری، بازگشت به الگوی تاریخی شهرداری و حذف شخصیت حقوقی شورای اسلامی شهر و ادغام آن در شخصیت واحد شهرداری می‌باشد. اشتیاقی و همکاران (Eshtiaghi et al, 2021)، در بررسی بایسته‌های حق به شهر در فرایند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه شهرها در تهران، یافته‌هایشان حاکی از آن است ظرفیت قانونی مشارکت، ظرفیت نهادی، مکانیسم‌های شفاف‌سازی و نظارتی؛ شرایط علی بایدهای حق به شهر در سیاست‌گذاری حمل و نقل شهر تهران به شمار می‌آیند. ساختار کلان برنامه‌ریزی نیز شرایط زمینه‌ای و نظام تصمیم‌گیری کلان شرایط مداخله‌گر شناسایی شدند. افشاری و پورمه‌آبادیان (Afshari and Pourmahabadian, 2020) در تحلیل حقوقی قوانین شهری با تأکید بر مفهوم حق به شهر و ارتباط آن با حقوق شهروندی به این نتیجه رسیدند که

که مجموعه حقوقی همچون حق به استفاده از مکان‌های شهری، آزادی، دموکراسی، مشارکت و ... می‌توانند به صورت هنجارهایی عمومی تعریف شوند که امر شهروندمداری در شهر را مرتفع سازند. در نهایت به واسطه تطبیق هنجارهای عمومی شهروندمداری با شاخصه‌های حقوق شهروندی و حقوق شهری و شاخصه‌های کیفی طراحی شهری مطرح شده توسط صاحب‌نظران این حوزه، کوشش شد تا چارچوب نظری جامعی در این خصوص تبیین شود. روستا و قاسم پور (2018, Roosta and Ghasempour)، در بررسی جایگاه «طراحی شهری» در قوانین شهرسازی ایران (تحلیل محتوای مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از سال ۱۳۴۳ تا ۱۳۹۵ ه. ش.)، تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در سهم اندک توجه به طراحی شهری در مصوبات این شورا (کمتر از ۵ درصد)، بیشترین تأکید بر موضوعات «طراحی پهنه‌ها و محورها با هدف توسعه گردشگری» و «توجه به بافت‌ها و بناهای تاریخی» با ۷/۴۸ درصد و «طراحی منظر شهری» با ۶/۹۵ درصد بوده است. در میان موضع‌ها نیز پهنه‌های اطراف «بناهای تاریخی و یادبود» با ۱۹/۸۱ درصد و «بافت‌های تاریخی» با ۱۶/۰۳ درصد بیشتر از سایر مواضع شهری در مصوبات شورا مورد توجه بوده است. این بررسی در مجموع، سهم اندک توجه به «طراحی شهری» و «اسناد موضعی - موضوعی» وابسته به آن را در میان مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران نشان می‌دهد. والنسیا و همکاران (2023, Valencia et al)، حق شهر و سیاست مسکن معاصر در اکوادور. فقدان شاخص‌هایی که حق به شهر را بررسی می‌کنند و فقدان راهبردهایی که بین صلاحیت‌های مسکن و آمایش سرزمینی دولت مرکزی و شهرداری وجود دارد را تسهیل می‌کنند و بیان می‌کنند فقدان شاخص‌های حق به شهر باعث محدودیت در قوانین شهری و شهروندی شده است. دی فرانتر (2022, De Frants)، در تحقیقی با عنوان "سیاست دستور کار شهری اتحادیه اروپا: بسیج «حق شهر» برای حکومت اروپا؟" بیان می‌کند دستور کار شهری برای اتحادیه اروپا (UAEU) مکانیزم ذی‌نفعان جدیدی را برای همکاری فراملی در زمینه توسعه پایدار معرفی می‌کند. در حالی که برنامه‌ریزان از این رویکرد شهری «نرم» به سیاست اتحادیه اروپا استقبال می‌کنند، منتقدان جهانی‌سازی نسبت به حاکمیت شبکه‌ای هشدار می‌دهند که «حقوق شهر یا حق به شهر» را مختل می‌کند. در واقع، تجربه سیاست‌های منطقه‌ای اتحادیه اروپا به نویدهای مشارکت محلی هشدار می‌دهد و اثرات سازمانی متمایز بسیج سیاسی را پیشنهاد می‌کند. سمل (2022, Samal)، در مطالعه اجرای حق شهر: ابزار قانونی برای بهبود حقوق پناهندگان در شهرهای هند، استدلال می‌کند که جذب حق به شهر در ساختار قانونی داخلی هند، نه تنها شهرهای هند را قادر می‌سازد تا شهرهای انعطاف‌پذیر و برنامه‌ریزی‌شده برای شهروندان خود داشته باشند، بلکه به آنها اجازه می‌دهد تا نیازهای پناهندگان را بهتر برآورده کنند. میورا (2021, Miura)، در پژوهشی با عنوان "بازاندیشی جنسیت‌سازی و حق شهر": فرآیند و تأثیر جنبش اجتماعی شهری در برابر توسعه مجدد در توکیو، به این نتیجه رسید که روند نوظهور جنبش‌های اجتماعی شهری که ارزش بالقوه فضای شهری را تشخیص داده و آشکار می‌سازد، بینش‌هایی را برای رهنمودهایی برای توسعه آینده جامعه شهری ارائه می‌دهد.

روش‌شناسی

در پژوهش حاضر از تحلیل محتوای کیفی جهت دار استفاده شده است. به دلیل بدیع بودن مفهوم حق به شهر در عرصه نظر، سنجش محتوا و رویه آن در قوانین موجود به روشی نیاز دارد که صحت و روایی بالایی داشته باشد. از این رو روش تحلیل محتوا، انتخاب شده است. از سوی دیگر، در تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار نظریه نقش ارجاعی دارد و شروع فرایند تحلیل است. انتخاب روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار در این تحقیق، از یک سو، باعث می‌شود تا نتایج حاصل از تحقیق، به دلیل ساختارمند بودن آن در قیاس با سایر رویکردهای مرسوم در تحلیل محتوای کیفی، اعتبار بیشتری داشته باشد و از سوی دیگر، به دلیل نقش ارجاعی نظریه در تحلیل یافته‌ها، تحلیل و تفسیر نتایج می‌تواند با انعطاف بیشتری صورت گیرد. از اینرو بر اساس مفهوم شناسی و مرور ادبیات نظری و تجربی حق به شهر، مؤلفه‌های اصلی و معیارهای مورد توجه در این حوزه در شکل ۲ قابل ملاحظه است. جامعه آماری این پژوهش، مجموعه قوانین مرتبط با

موضوعات شهری و شهروندی در ایران است که بسیار گسترده و میزان ارتباط آنها با مفهوم حق به شهر متفاوت است. مهمترین قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی در امور شهری و شهروندی موردنظر، به روش نمونه‌گیری از موارد شناخته شده و کسب نظر از متخصصان مطلع در حوزه حقوق شهری، و با در نظر داشتن معیارهای جامعیت، بالادستی بودن، و ارتباط محتوایی با هدف تحقیق انتخاب و بررسی شده‌اند؛ عناوین هشت قانون منتخب برای کدگذاری به شرح ذیل است:

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸^۱
  - قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳^۲
  - قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴^۳
  - قانون تشکیلات و وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵^۴
  - قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۴۷^۵
  - قانون تأسیس برنامه‌ریزی شهرسازی و معماری مصوب ۱۳۵۱^۶
  - قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن مصوب ۱۳۵۳^۷
  - قانون تعاریف محدوده و حریم، شهر روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها مصوب ۱۳۸۴^۸
- به‌منظور تعیین روایی یا اعتبار تحلیل محتوای قوانین در این مقاله، اولاً نمونه‌های انتخاب شده، یعنی قوانین هشت‌گانه، در تناسب با عنوان تحقیق هستند. با توجه به هدف تحقیق، یعنی بررسی روبه‌ای و محتوایی حق به شهر در قوانین شهری و شهروندی ایران، نمونه‌های انتخاب شده نباید قوانین منسوخ یا اجرا نشده و حتی قوانین هنوز تصویب نشده را شامل شود. ثانیاً تجزیه سؤال و هدف تحقیق و تناظر آنها با متغیرهای تحلیل به‌گونه‌ای است که در نهایت همه جنبه‌های موضوع، چه از منظر روبه‌ای و چه از منظر محتوایی، سنجیده می‌شود. در این تحقیق با انتخاب ۲ نوع متغیر، مجموعاً در ۸ بعد و ۱۳ مؤلفه، سعی شده تا بررسی قوانین شهری با جامعیت حداکثری صورت پذیرد. به‌منظور دستیابی به قابلیت اطمینان مطلوب در این مقاله، از یکی از متداول‌ترین شیوه‌های سنجش پایایی در تحلیل محتوا به نام «پایایی مرکب» استفاده شده که رابطه آن چنین است:

رابطه (۱) پایایی مرکب

$$C.R = \frac{2M}{N_1 + N_2}$$

در «رابطه ۱» M تعداد تصمیم‌های مشترک بین دو کدگذار است. N_1 و N_2 نیز به ترتیب تعداد تصمیم‌ها یا کدگذاری‌هایی است که کدگذاران اول و دوم انجام داده‌اند. حسب انتخاب هشت قانون و بررسی ۱۳ مؤلفه در هر یک، ۱۰۸ تصمیم از سوی هر کدگذار اتخاذ و پس از اعمال کدگذاری بر قوانین توسط آنها، ۹۴ مورد اشتراک حاصل شده که پایایی ۰/۸۹۵ را نشان می‌دهد:

رابطه (۲)

$$C.R = \frac{2 \times 94}{108 + 108} = 0.895$$

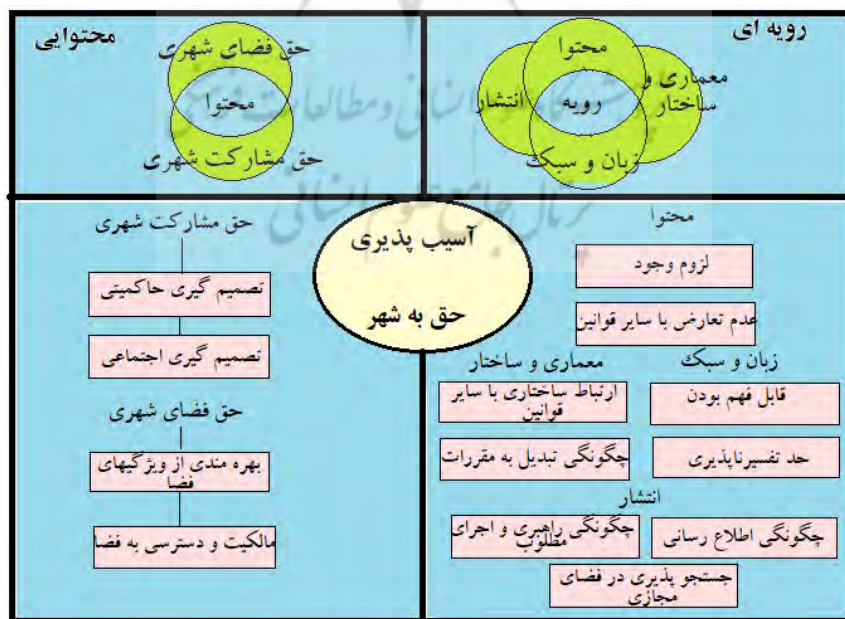
پس از انتخاب قوانین موردنظر فرایند کدگذاری و تحلیل محتوا توسط ۲ کدگذار و بر اساس متغیرها و مقوله‌های «جدول ۱» اجرا شده است. در گام نخست از فرایند کدگذاری، ابتدا عبارات و واژگان مرتبط با مؤلفه‌های محتوایی تحقیق یعنی مشارکت.

جدول ۱: متغیرها و مقوله‌های کدگذاری

مقوله‌ها	متغیرها		
	مؤلفه‌ها	ابعاد	انواع
اشاره دقیق (۵) اشاره مستقیم، (۴)	مشارکت در تصمیم‌گیری حاکمیتی	۱ ۲ ۳	۱ ۲ ۳
میان (۳) اشاره غیرمستقیم (۲)، عدم			
اشاره (۱)			

مشارکت در تصمیم‌گیری اجتماعی	اشاره دقیق (۵) اشاره مستقیم، (۴) میانه (۳) اشاره غیرمستقیم (۲)، عدم اشاره (۱)	رویه فضای شهری
حق مالکیت و دسترسی به فضای شهری	اشاره دقیق (۵) اشاره مستقیم، (۴) میانه (۳) اشاره غیرمستقیم (۲)، عدم اشاره (۱)	محتوا
حق بهره‌مندی از ویژگی‌های فضای شهری	اشاره دقیق (۵) اشاره مستقیم، (۴) میانه (۳) اشاره غیرمستقیم (۲)، عدم اشاره (۱)	زبان و سبک
لزوم وجود	بسیار لازم (۵) لازم، (۴) میانه، (۳) نا لازم (۲) قابل حذف (۱)	معماری و ساختار
عدم تعارض با سایر قوانین	کاملاً نا متعارض (۵) نا متعارض (۴) میانه (۳) متعارض (۲) کاملاً متعارض (۱)	انتشار
قابل فهم بودن	بسیار قابل فهم، (۵) قابل فهم (۴) میانه (۳) نامفهوم (۲) بسیار نامفهوم (۱)	
حد تفسیرناپذیری	بسیار تفسیرناپذیر (۵) تفسیرناپذیر (۴) میانه (۳) تفسیرپذیر (۲) بسیار تفسیرپذیر (۱)	
ارتباط ساختاری با سایر قوانین	بسیار مرتبط (۵) مرتبط (۴) میانه (۳) بی‌ارتباط (۲) بسیار بی‌ارتباط (۱)	
چگونگی تبدیل به مقررات و دستورالعمل	روشن (۵) تا حدی مشخص (۴) میانه (۳) مبهم (۲) نامشخص (۱)	
چگونگی اطلاع‌رسانی به مخاطبان	روشن (۵) تا حدی مشخص (۴) میانه (۳) مبهم (۲) نامشخص (۱)	
جست‌وجو پذیری در فضای مجازی	ایده آل (۵) مطلوب (۴) میانه (۳) نامطلوب (۲) بسیار نامطلوب (۱)	
چگونگی راهبری و اجرای مطلوب	ایده آل (۵) مطلوب (۴) میانه (۳) نامطلوب (۲) بسیار نامطلوب (۱)	

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

در تصمیم‌گیری حاکمیتی، مشارکت در تصمیم‌گیری اجتماعی، حق مالکیت و دسترسی به فضای شهری و حق بهره‌مندی از ویژگی‌های فضای شهری، در هر یک از قوانین ۸ گانه نشانه‌گذاری شده است. سپس بر مبنای طیف ۵ گانه از مقوله‌های متناظر با هر یک از مؤلفه‌های محتوایی کیفیت هر کدام در قوانین موردنظر کدگذاری شد. در گام آخر نیز مؤلفه‌های رویه‌ای تحقیق، یعنی لزوم وجود، عدم تعارض با سایر قوانین، قابل فهم بودن، حد تفسیرناپذیری، ارتباط ساختاری با سایر قوانین، چگونگی تبدیل به مقررات و دستورالعمل، چگونگی اطلاع‌رسانی به مخاطبان، جست‌وجو پذیری در فضای مجازی، و چگونگی راهبری و اجرای مطلوب، در بخش‌هایی از قوانین که شامل محتوای حق به شهر در گام نخست از فرایند کدگذاری تشخیص داده شدند بر مبنای طیف ۵ گانه از مقوله‌های متناظر با هر یک از مؤلفه‌های رویه‌ای، کیفیت هر کدام در قوانین موردنظر کدگذاری شدند.

یافته‌ها

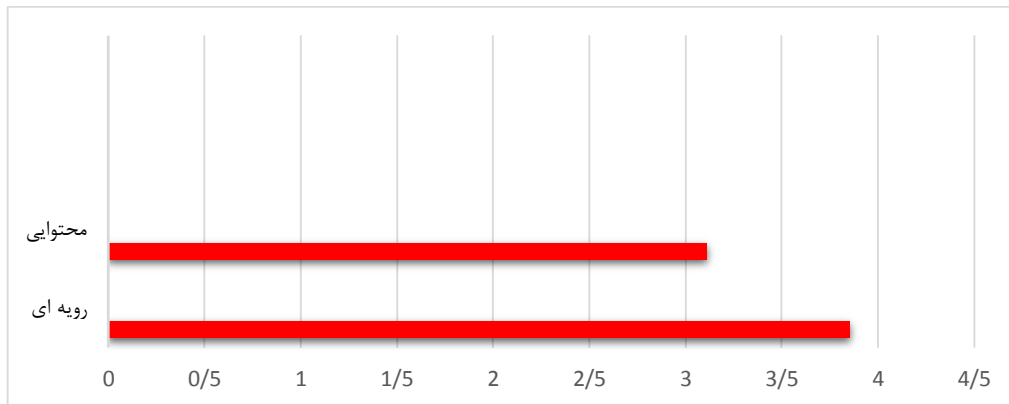
با بررسی و ارزیابی سیاست شهرسازی و معماری کشور در یک فرآیند زمانی مکانی و موضوعی عوارض شواهد و مستندات پدیدار شده نشان می‌دهد که سند ضوابط شهرسازی و معماری طرح‌های شهرسازی از نظر حقوقی از مهمترین اجزای این طرح‌ها بوده و نسبت به دیگر قسمت‌های طرح واجد ارزش حقوقی و الزام‌آوری بیشتری هستند قسمتی از این ضعف ناشی از وجود ایرادات یا مسائل انکارناپذیر است که تعبیر مناسب و فراگیر برای آن عنوان "ضعف در نظام حقوقی شهرسازی" است که پیامد آن قانون‌گریزی تمایل کم به قانون‌پذیری بی‌عدالتی است. در این نوشتار از سه منظر ذیل ابعاد حقوقی آسیب‌های محتوایی و رویه‌ای سیاست شهرسازی برنامه‌ریزی شهرسازی و معماری ایران با تاکید بر ضوابط شهرسازی و معماری طرح‌های توسعه و عمران شهری بررسی می‌شود.

۱) منظر بنیادی و مفهومی: فقدان نگرش سیستمی و جامع‌نگری با توجه به ماهیت مسئله، فقدان تعریف مصرح از حوزه مفهومی و عملکردی شهرسازی و معماری، فقدان هوشمندی و هدف‌مندی در محتوا ضعف در اصول نگارشی عدم تناسب مقررات و ضوابط با واقعیات محیطی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی.

۲) منظر تدوین و تصویب: تعدد مراجع قانون‌گذاری فقدان نیازسنجی ابطال مصوبات شوراهای اسلامی شهر و شورای عالی شهرسازی و معماری توسط مرجع قضایی.

۳) منظر عملیاتی اجرایی ساختاری: تنوع مدیریت اجرایی قانون ضعف بستر حقوقی فقدان امکان‌سنجی بخشی‌نگری منجر به پیدایش تعارضات عدم انسجام افتراق خلاءها ابهام‌ها تناقض‌ها، کمبودها فقدان هماهنگی تفکیک غیرمنطقی وظایف بین سازمانی و در نتیجه عدم پاسخگویی و کارایی راهبردی و عملیاتی نظام حقوقی موضوع شهرسازی و معماری می‌باشد. راهکار حل مسئله تغییر پارادایم در سیاستگذاری متفرق و غیرمنسجم به سیاستگذاری یکپارچه و استراتژیک با ماهیت حقوقی در موضوعات شهرسازی و معماری و بالتبع ابزار قانونی می‌باشد. تحقق این هدف مستلزم شناسایی موانع و آسیب‌های نظری و عملی است. قواعد حقوقی و تاکید قواعد حقوق شهری هم‌چون دیگر پدیده‌های اجتماعی معلول فشارهای اجتماعی و پاسخگوی نیازهای جامعه فرض می‌شوند. نظام قانونگذاری در ایران بسیار پیچیده است و این امر به خواستگاه‌های آن و ضعف حوزه عمومی جامعه مدنی و بویژه بخش‌های عمومی و خصوصی باز می‌گردد. قواعد حقوقی در هر زمانی بر مبنای نیازها و مقتضیات روز جوامع باید تغییر و اصلاح گردند. در واقع نمی‌توان نیازها را به بهانه منطبق قانون نادیده گرفت بلکه باید قانون را بر مبنای نیاز زمان تفسیر نمائیم. کدگذاری قوانین و تخصیص مقوله به واحدهای ۱۰۴ گانه تحلیل که از تقاطع ۸ قانون با ۴ مؤلفه محتوایی و ۹ مؤلفه رویه‌ای ایجاد شده، است در جدول ۲ ملاحظه می‌شود. باتوجه به کدگذاری قوانین صورت‌گرفته در این جدول، می‌توان ارزیابی حق به شهر در قوانین را در متغیرها، ابعاد و مؤلفه‌های چارچوب تحلیل بررسی و همچنین وضعیت هر یک از قوانین را به صورت مستقل و نیز در مقایسه با یکدیگر تحلیل کرد. براین اساس شکل‌های ۲، ۳ و ۴ به ترتیب نشان دهنده ارزیابی قوانین در متغیرها، ابعاد و

مؤلفه‌های چارچوب تحلیل هستند. مطابق با شکل ۲ قوانین در مؤلفه رویه‌ای با امتیاز ۳/۸۵ نسبت به مؤلفه محتوایی با امتیاز ۳/۱۱ مطلوبیت بیشتری داشته‌اند.

شکل ۲: ارزیابی قوانین در متغیرهای چارچوب تحلیل

همچنین مطابق با شکل ۳ قوانین در شاخص محتوا نسبت به مؤلفه رویه‌ای دارای بیشترین میزان مطلوبیت با امتیاز ۴/۵۴ و در شاخص حق فضای شهری از مؤلفه محتوایی دارای کمترین میزان مطلوبیت با امتیاز ۲/۸۹ هستند.

شکل ۳: ارزیابی قوانین در شاخص‌های چارچوب تحلیل

شکل ۴ نیز نشان می‌دهد، از میان زیرشاخص‌های مورد بررسی، زیر شاخص قابل فهم بودن مقررات با امتیاز ۴/۹۹، بیشترین میزان مطلوبیت و زیر شاخص حد تفسیر ناپذیری کمترین امتیاز یعنی ۲/۰۸ را دارند.

شکل ۴: ارزیابی قوانین در زیرشاخص های چارچوب تحلیل

تأمل بر شکل های سه گانه، فوق که مطلوبیت حق به شهر در قوانین شهری و شهروندی ایران را در اجزای چارچوب تحلیل نشان می دهند. حاکی از آن است که قوانین مورد اشاره در متغیر رویه ای مطلوبیت بیشتری نسبت به متغیر محتوایی دارند.

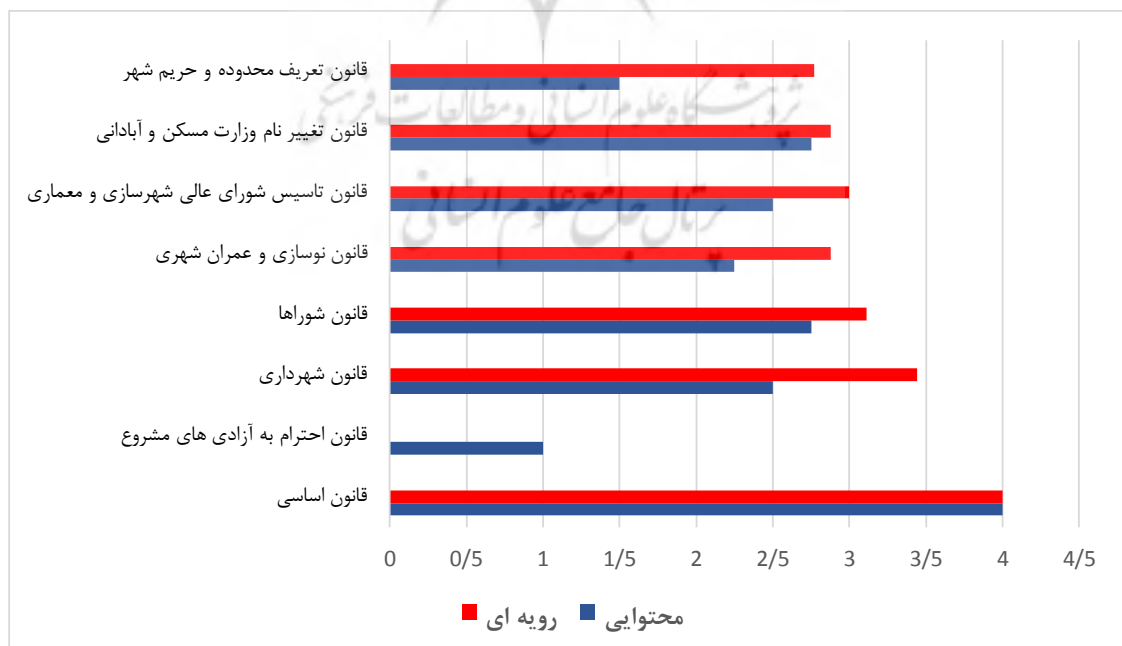
جدول ۲: کدگذاری قوانین

قانون	قانون اساسی	قانون احترام به آزادی های مشروع و حقوق شهروندی *	قانون شهرداری	قانون شوراهای	قانون نوسازی و عمران شهری	قانون تأسیس برنامه ریزی معماری و شهرسازی	قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن	قانون تعاریف محدوده و حریم شهری	قوانین متغیرها	محتوایی	رویه ای
۱	۴	۲	۲	۲	۱	۲	۲	۱	حق مشارکت شهری	تصمیم گیری حاکمیتی	
۲	۱	۴	۴	۴	۲	۱	۲	۱	تصمیم گیری اجتماعی		
۳	۳	۱	۲	۲	۳	۳	۲	۲	حق فضای شهری	بهره مندی از ویژگی های فضا	
۴	۵	۱	۲	۲	۳	۲	۲	۲	مالکیت و دسترسی به فضا		
۵	۵	-	۵	۵	۴	۳	۳	۴	لزوم وجود		
۶	۴	-	۵	۳	۳	۳	۲	۲	عدم تعارض با سایر قوانین		

۴	۳	۵	۳	۵	۵	-	۵	قابل فهم بودن	زبان و سبک
۳	۲	۱	۱	۱	۱	-	۲	حد تفسیرناپذیری	
۲	۳	۳	۳	۳	۳	-	۴	ارتباط ساختاری با سایر قوانین	معماری و ساختار
۲	۲	۲	۳	۳	۲	-	۵	چگونگی تبدیل به مقررات	
۲	۳	۳	۳	۲	۳	-	۳	چگونگی اطلاع‌رسانی به مخاطبان	انتشار
۴	۴	۴	۴	۴	۵	-	۴	جست‌وجو پذیری در فضای مجازی	
۲	۳	۳	۲	۲	۳	-	۴	راهبری و اجرا	

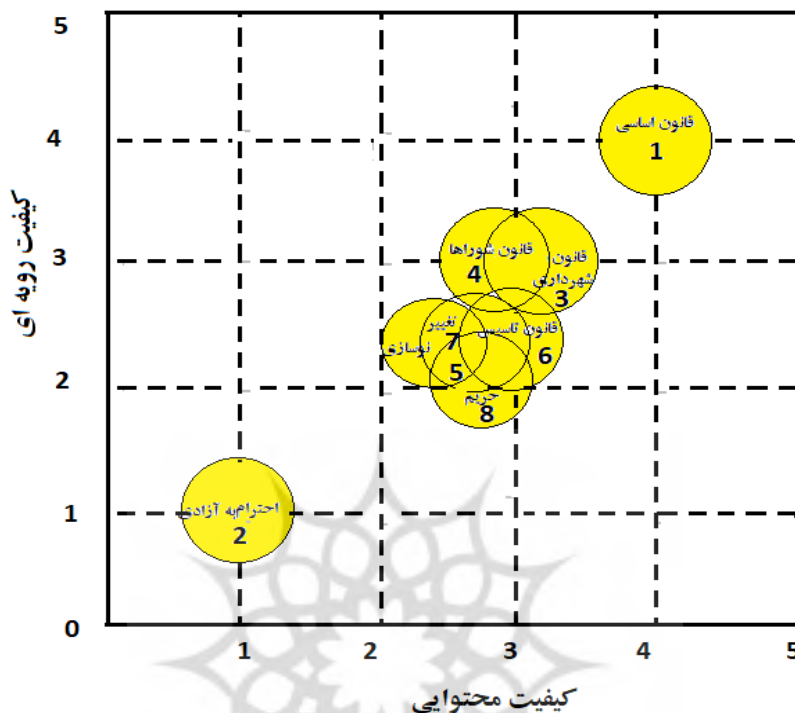
توضیح: عدد ۵ نشان‌دهنده بالاترین واحد کیفیت و عدد ۱ نشان‌دهنده پایین‌ترین واحد، کیفیت مطابق با مقوله‌های تعریف شده در جدول ۱ است. از آنجایی که با تحلیل محتوایی حق به شهر در قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حقوق شهروندی ارتباطی میان حق به شهر و محتوای قانون مذکور احصا نشد تحلیل رویه‌ای حق به شهر در مفاد این قانون از وجاهت خارج شد.

در نهایت ابعاد، و مؤلفه‌های چارچوب بررسی قوانین تحلیل شد، هر کدام از قوانین نیز به طور مستقل و مبتنی بر مقادیری که در هر یک از مؤلفه‌های چارچوب تحلیل به آنها اختصاص یافته قابل تحلیل هستند. براین اساس نتایج حاصل از ارزیابی حق به شهر در هر کدام از قوانین مورد بررسی در شکل ۶ قابل مشاهده است. این شکل از هشت قسمت تشکیل شده که هر قسمت در قالب یک میله وضعیت حق به شهر در هر یک از قوانین را در مؤلفه‌های ۱۳ گانه چارچوب تحلیل نشان می‌دهد.

شکل ۵: ارزیابی قوانین در ۱۳ متغیر تحقیق

قانون اساسی داری بیشترین کیفیت محتوایی و رویه‌ای حق به شهر دارد. پس از قانون اساسی، قانون شهرداری، دارای بیشترین مطلوبیت محتوایی و رویه‌ای حق به شهر بوده است قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران، قانون تاسیس شورای عالی شهرسازی و معماری، قانون تغییر نام وزارت مسکن و آبادانی، قانون نوسازی و عمران شهری و قانون تعریف محدوده و حریم شهر به ترتیب در ردیف‌های بعدی قرار دارند.

شکل ۶: رتبه‌بندی ۸ قانون شهری مورد بررسی در تحقیق

همچنین در شکل ۶ نیز ارزیابی قوانین در مؤلفه‌های محتوایی و رویه‌ای (جدول ۲)، مورد بررسی و از دو منظر کیفیت رویه‌ای و کیفیت محتوایی نشان داده شده است. همان‌گونه که در این شکل مشاهده می‌شود، قانون اساسی (شماره ۱) دارای بیشترین کیفیت محتوایی و بیشترین کیفیت رویه‌ای در میان قوانین مورد بررسی است و قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حقوق شهروندی (شماره ۲) دارای کمترین کیفیت محتوایی است و به دلیل آنکه در بررسی این قانون مشخص شد، متن آن عاری از هر نوع محتوای مرتبط با مؤلفه‌های حق به شهر است؛ بنابراین بررسی کیفیت رویه‌ای آن بی مورد شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاکی آن است که امتیازات کسب شده در متغیر رویه‌ای نسبت به متغیر محتوایی بیشتر است و امتیاز قوانین در متغیر رویه‌ای به یکدیگر نزدیک‌ترند. این نکته نشان می‌دهد که قوانین مورد بررسی بر حسب موضوع و به بیان دقیق‌تر نیازی که برای آن نوشته و تصویب شده‌اند، ارتباط محتوایی کم یا زیادی با مفهوم حق بر شهر دارند، در صورتی که به دلیل نزدیک بودن چگونگی قانون نویسی در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی، از منظر رویه‌ای به یکدیگر نزدیک هستند. ضعف در ادبیات علمی موضوع در داخل نیز موجب شده تا حق بر شهر و قرائت جدید مفهوم حقوق شهروندی به مثابه حق ساکنان شهر در قالب قوانین موضوعه کشور تجلی نیابد. بررسی تأثیرات حق بر شهر بر سایر عوامل ذیل ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی از حیات جمعی در جامعه ایرانی و همچنین بررسی تأثراتی که حق بر شهر از این عوامل پذیرفته است، در محافل و مجموعه‌های علمی کشور، به ویژه مجموعه‌های مرتبط با توسعه شهری که

می‌توانستند بیشترین نقش را در بسط و نشر مفهوم حق بر شهر داشته باشند، به ندرت یافت می‌شود. با توجه به سیر طبیعی باز تعریف مفهوم شهروندی، می‌توان انتظار داشت که گذر زمان و تغییر نیازهای جوامع شهری در ایران موجب خواهد شد تا در سالیان آتی مفهوم حق بر شهر جای خود را در میان مطالبات مردم و به تبع آن قوانین کشور نیز بیابد. مهمترین فرصت پیش روی شهرها برای بازتعریف مفهوم شهروند و گذار از شهروند تبعه کشور به شهروند ساکن شهر و بازتاب تمام نمای حق به شهر در قوانین شهری و شهروندی ایران و تصویب قانون جامع مدیریت شهری است که تحقق آن در گروهی اراده توأمان نهادهای یادشده و مطالبه‌گری مردم خواهد بود. بنابراین صرف تصمیم‌گیری‌های فنی یا برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی‌های فرمایشی نمی‌تواند واجد عنوان قانونگذاری در شهرسازی و معماری تلقی گردد. از این رو، تا وقتی که نظام حقوقی و نظام شهرسازی تکلیف خود را با موضوع و مسائل شهرسازی مشخص ننمایند، سیاست‌های تدوین شده نمی‌تواند راهگشای مشکلات شهرسازی و معماری باشد.

- این مقاله برگرفته از رساله دکترای آقای محسن رشیدی به راهنمایی دکتر حمیدرضا صارمی و مشاوره دکتر اسماعیل شیعه در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال انجام گرفته است.

سپاسگزاری

بدین وسیله از همه اعضای گروه و پژوهش دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب که در اتمام این پژوهش کمک کرده‌اند، سپاسگزاری می‌شود.

پی‌نوشت

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸
۲. قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳
۳. قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴
۴. قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵
۵. قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۴۷
۶. قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری مصوب ۱۳۵۱
۷. قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن مصوب ۱۳۵۳
۸. قانون تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آنها مصوب ۱۳۸۴

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

همه نویسندگان، در بخش‌های نگارش و تنظیم مقاله حاضر نقش و سهم برابر دارند.

تضاد منافع

نویسنده (نویسندگان) اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

منابع

- Alipour Kohi, P., Alikaei, S. and Maddahzad, S., 2023. Formulating the Conceptual Framework of the "Right to the City" Theory by Exploring Lefebvre's Thoughts, *Intercultural Studies Quarterly*: 17(53), 9-30 (In Persian).

- Afshari, M. and Pourmahabadian, E., 2020. Legal analysis of urban laws with emphasis on the concept of the right to the city and its relation to citizenship rights. *Specialized Quarterly of Judicial Law*: 6(26), 29-48 (In Persian).
- Althorpe, C. and Horak, M., 2023. The End of the Right to the City: A Radical-Cooperative View. *Urban Affairs Review*: 59(1), 14-42. <https://doi.org/10.1177/10780874211057815>.
- Beccarello, M. and Di Foggia, G., 2023. A Circularity Mapping Framework for Urban Policymaking. *Journal of Politics and Law*, 16(1), <https://doi.org/10.5539/jpl.v16n1p11>. <https://ssrn.com/abstract=4317980>.
- Biglieri, S., 2020. The Right to (Re)Shape the City, *Journal of the American Planning Association*: 78(3), 311-325. <https://doi.org/10.1080/01944363.2020.1852100>.
- Bose, D., 2020. Where is the city in "The Right to the City"? The colliding politics of place-making in a resettlement colony in Delhi's periphery. *Area*. doi:10.1111/area.12665.
- Bueno de Mesquita, E. and Landa, D., 2015. Political accountability and sequential policymaking. *Journal of Public Economics*, 132, 95-108. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2015.09.012>.
- De Frants, M., 2022. The Politics of the EU Urban Agenda: Mobilising the 'Right to the City' for European Governance? *Urban Research & Practice*: 15(5), 655-678. <https://doi.org/10.1080/17535069.2021.1896029>.
- Domaradzka, A., 2018. Urban Social Movements and the Right to the City: An Introduction to the Special Issue on Urban Mobilization: 29(4), 607-620. <https://doi.org/10.1007/s11266-018-0030-y>.
- Eshtiaghi, M., Sharepor, M. and Fazeli, M., 2021. Examining the Requirements of the Right to the City in the Policy-Making Process and Development Planning of the Cities: A Case Study of Tehran Transportation Development, *Socio-Cultural Strategy*: 10(2), 223-257.
- Espey, J., Parnell, S. and Revi, A., 2023. The transformative potential of a Global Urban Agenda and its lessons in a time of crisis. *npj Urban Sustain*: 3(15), 1-15. <https://doi.org/10.1038/s42949-023-00087-z>
- Faghih Larijani, F., 2022. The Dichotomy between Municipality and City Council's Legal Entity: The Structural Pathology of Local Government in Iran. *Public Law Studies Quarterly*: 52(4), 2095-2109. doi: 10.22059/jplsq.2021.302337.2425.
- Gairney, P., 2021. The politics of policy design, *EURO Journal on Decision Processes*: 9, 1-18, <https://doi.org/10.1016/j.ejdp.2021.100002>.
- Khanmohammadi, M., Navabakhsh, F., Seyedi, F., Mashhadi, J. and Tooski, M., 2023. Pathology of Arak urban development from the perspective of structural, contextual and behavioral injuries, *Hoviatshahr*: 16(2), 27-34 (In Persian).
- Kulabadi, F. and Afsharnia, A., 2016. Assessment of Invalidated Ratifications of Urban Development and Architecture Higher Council of Iran By Administrative Justice Court "from the Beginning so far" *Hoviatshahr*: 10(35), 91-100 (In Persian).
- Kolivand, H., Talachian, M. and Majedi, H., 2023. Meta-study of pathology articles on urban development plans in Iran. *Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU)*: 14(1), 327-340. doi: 10.30475/isau.2023.292516.1729 (In Persian).
- Lefebvre H. 1996. *Writings on cities*. Blackwell, Cambridge, MA. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://chisineu.files.wordpress.com/2012/09/lefebvre-henri-writings-on-cities.pdf&ved=2ahUKEwjpoKiQ48mHAxVA_QIHHblmGQEQFnoECBMQAQ&usq=AOvVaw0AzCUn50j301oGS0C_hpHg
- Miura, R., 2021. Rethinking Gentrification and the Right to the City: The Process and Effect of the Urban Social Movement against Redevelopment in Tokyo, *International Journal of Japanese Sociology*: 30(1), 64-79. <https://doi.org/10.1111/ijjs.12123>.
- Moslemi Mehni, Y., Ilkhani Pournadri, A., Afsharmanesh, H. and sedeghi, N., 2022. An Analytical Introduction to Problematic Issues in Urban Policy Making. *Geography (Regional Planning)*: 12(48), 1324-1347. doi: 10.22034/jgeoq.2022.266195.2888 (In Persian).
- Pourahmad, A., Hataminejad, H. and Hosseini, S., 2006. Pathology of urban development plans in the country. *Geographical Research*, 38(58), 167-180. <https://sid.ir/paper/435429/fa>. (In Persian).
- Rahimi, H., 2021. Lefebvre or Derrida: Deconstructive Questioning the Concept of the Right to the City. *Wisdom and Philosophy*: 17(68), 63-99. doi: 10.22054/wph.2021.49681.1808 (In Persian).
- Rafeian, M. and Alvandipour, N., 2016. *Iranian Journal of Sociology*: 16(2), 25-47 (In Persian).
- Roosta, M. and Ghasempour, M., 2018. A Study on the Status of 'Urban Design' In Iran's Urban Rules (A Content Analysis of the Decisions of Iran's Supreme Council for Urbanism and Architecture from 1964 to 2016). *Urban Planning Knowledge*: 2(2), 19-32. doi: 10.22124/upk.2018.10220.1074.

- Samal, M., 2022. Implementing the Right to the City: A Legal Tool for Improving the Rights of Refugees in Indian Cities. *Australian Journal of Asian Law*, 22(1), 69-79. <https://ssrn.com/abstract=4047424>.
- Sanaei, M., Vafadar Sooraki, R. and Aatefi, K., 2022. Assessment of Spatial Differences (Discrepancies) of Realization of Right to Participation and Assigning the City to Self in Light of the Notion of Right to City in Hachirood- Chalous Township .*Urban Environmental Planning and Development*: 2(5), 45-60 (In Persian).
- Samadi, A., Ahmadian, R. and Bandarabad, A., 2024. Evaluation of the Realization Level of Spatial Justice in Urmia City with Emphasis on the Approach of the Right to the Health of the City. *Journal of Space and Place Studies*: 2(4), 65-80.
- Talebi, M.A., Rahnemaei, M.T. and Ghorbaninezhad, R., 2021. Pathology of Barriers to Good Urban Governance in Middle Cities Case Study: Neyshabur City. *Sustainable city*: 3(4), 43-57. doi: 10.22034/jsc.2021.251270.1326 (In Persian).
- Topp, L., Mair, D., Smillie, L. et al, 2018. Knowledge management for policy impact: the case of the European Commission's Joint Research Centre. *Palgrave Commun*: 4(87). <https://doi.org/10.1057/s41599-018-0143-3>.
- Valencia, V.P., Montúfar, M.C. and Sancho, D.B., 2023. The right to the city and contemporary housing policy in Ecuador, *Housing Studies*: 135, <https://doi.org/10.1080/02673037.2023.2180491>.
- Vargas-Hernández, J.G., 2020. Urban planning, policymaking and scenarios of land uses' design, *Labor E Engenho*: 14, e020002. <https://doi.org/10.20396/labore.v14i0.8659271>.

